

befundet sig i Rigsarkivet, privatarkiv nr. 5363, som en gave fra professor Kristian Rørdam.

Henrik Blicher

Grottesangen i Johannes V. Jensens og Viktor Rydbergs regi

The authors Viktor Rydberg from Sweden and Johannes V. Jensen from Denmark both recreated *Grottasqng* from Snorri's *Edda*, Rydberg in 1891 and Jensen both in *Kongens Fald* (1900-01) and *Digte 1906*. Remarkably, it is the proclaimed idealist Rydberg who uses the original as a means to social criticism, whereas Jensen, the materialist, in a much more abstract manner points out how the work of the singing maidens Fenja and Menja ends up as a hymn to decline and fall. The article argues that whereas Rydberg calls for compassion and love among people, Jensen pays tribute to a mythical order.

I 1891 udgiver Viktor Rydberg sin anden digtsamling, *Dikter*. Små ti år senere udsender Johannes V. Jensen romanen *Kongens Fald*. Fælles for de to værker er at der indgår en kunstnerisk fri modernisering af samme urtekst, nemlig det islandske digt »Grottasqng«, der optræder i Snorres Edda. De to tekster er ganske forskellige, og der er ikke noget der tyder på at Johannes V. Jensen kendte til den svenske variant, da han skrev det næstsidste kapitel, »Grotte«, i sin roman. I lettere bearbejdet og forkortet form indlemmer forfatteren et par år efter prosastykket i *Digte 1906* med titlen »Grottesangen«. Et efterspil fulgte i 1942, hvor Johannes V. Jensen i bogen *Kvinden i Sagatiden* i en note i et kapitel om netop Grottesangen lettere kryptisk angiver »Efter at dette var skrevet har jeg bragt i Erfaring at Viktor Rydberg var klar over det og har udviklet Tanken i sit digt »Den nya Grottesången«« (s. 146).

Den tanke som Rydberg har haft er muligheden for at formulere en samtidig social kritik via Eddaforlægget, en mulighed som ikke findes hos Jensen selv. Det er en af de afgørende forskelle i de to skandinaviske grottesange fra udgangen af det 19. århundrede. Selv om begge forfattere er store navne i de respektive lande er der imidlertid ikke blevet dvælet ved det påfaldende motiviske sammenfald. Viktor Rydberg er ved at gå i glemmebogen i den svenske forskning, mens der fortsat publiceres studier i Johannes V. Jensens forfatterskab. Men koblingen mellem de to er ikke blevet kommenteret; jeg vil kort råde bod herpå.

Der er et par interessante fællestræk mellem de to – og flere evidente forskelle. De havde i lange perioder en tæt forbindelse til den journalistiske verden, ligesom de skrev spektakulære føljetoner og knyttede an til den historiske roman. De hav-

de begge sympatier for det spirende erhvervsliv, men indtager senere en mere skeptisk holdning til industrialismen og den samfundsmæssige moderniseringsproces. Som ung forfatter har Rydberg sine udfald mod kristendommen – en religionskritik danskeren til gengæld insisterer på et langt liv igennem – og de interesserer sig begge for det mytologiske og det mytiske. Rydberg gør akademisk karriere, der kulminerer med stillingen som professor i kunstteori på Stockholms Universitet. Ikke mindst middelalderen og germansk mytologi bliver den gamle Viktor Rydbergs interesseområde. Johannes V. Jensen derimod er *selfmade* forfatter som tager parti for industrialismens vugge, England, og tilslutter sig evolutionslæren. Den unge Jensen havde haft sine svagheder for det metafysiske; den slags afskriver den modne forfatter.

Viktor Rydberg er idealisten, Johannes V. Jensen materialisten. Svenskeren forlænger de litteraturhistoriske tråde bagud til romantikken og digter besværgende om det harmoniske og det skønne, mens danskeren peger frem mod modernismen og skriver på splittelsesoplevelser. Den første er en skuffet liberalist og lidt af en tragisk digter, der hylder en heroisk attitude til den moderne tilværelse. Han bruger det gamle Eddaførlæg som vehikel for en udstrakt samtidskritik, mens Johannes V. Jensen transformerer grottesangen, så den bliver en myte om en af livets grundlove. Materialisten beskriver transcendent principper, hvorimod idealisten går i rette med undertrykkelsen af det arbejdende folk og den hensynsløse egoisme.

Viktor Rydbergs tekst er en genremix, og udsigelsen distribueres på flere forskellige stemmer. Den har en reflekterende prolog i prosa, formet som en dialog mellem digterjeget og Ahasverus. Den jødiske vandringsmand gør det muligt at tale på tværs af det historiske, og hans skriftlige og mundtlige vidnesbyrd får tyngde i teksten. Den gamle, vise mand afleverer en pergamentrulle til sin åndelige fælle, og derpå tager en egentlige lyrisk stavrimet del over – grottesangen der er udstykket i seks dele. Epilogen falder i to dele: først får vi i prosa en boghandlers tydning af Ahasverus' beretning og grandiose historiefortolkning. Derpå følger en torso, formet som et uddrag fra en Mammonpræsts retorisk vidtdrevne festprædiken – fortalt med fingeret solidaritet. Magten tørster efter mere magt og flere materielle goder, guld, sølv og glimmer. Så determineret er udgangen på Rydbergs »Den nye Grottesången«, men inden da har vi i flere omgange i den lyriske del fået gradbøjet hvor skraldt det står til i en verden, hvor kong Frode fra Eddadigtet er et blindt offer for et hoved- og hjerteløst begær.

Kontrasteringen giver langdigtet en tese-antitese-karakter, eller om man vil, den kommer til at mime grottesangens opdeling i Fenja og Menja – et træk der er helt essentielt hos Johannes V. Jensen. Hos Rydberg er det imidlertid snarere kong Frode der er omdrejningspunktet, ikke for det gode, derimod for den moralske og menneskelige vildførelse der manifesterer sig som guldtørst og hensynsløs egoisme. Resultatet af den trang er udnyttelse af alt og alle, en fornedrelse af det humane og et skrækscenarium hvor »hela universum är en Grottekvarn« (s. 214). Den tidlige fordisme mødes med en hedensk tradition for barneofring. En trokæ-

isk grundmetrik kulminerer med at maskinen som en anden Molok æder sine slaver: »Vilket vimmel över ängden! / Grottekärnans glitterskal / öppnar sig för nyanlända / trälaskaror utan ända, / hundratal och hundratal« (s. 227).

Ethvert oprør bankes i gulvet. Er der en pause i det maskinelle helvedes virke, er det for at anstille en farce af et karneval, hvor de undertrykte arbejdere skal agere tilfredse. I Eddaforlægget tillader kong Frode ikke at Fenja og Menja får længere pauser i deres arbejde, hvorfor de foranstalter et effektivt oprør. I Rydbergs modernisering bliver oprøret forvandlet til en parodi på en omvæltning: en pause der kun tjener til at konsolidere magten.

Kulturen vakler til gengæld, hvad digtsekvenserne demonstrerer med forskellige accenter. Guden – begæret – kræver stadig flere ofre; slavehæren vokser og dens medlemmer bliver stadig yngre, arbejdsdelingen stadig mere raffineret, og hierarkiet cementseres yderligere. Et af de tricks Mammonpræsten bruger for at få kong Frode til at udstede endnu vildere ordrer til arbejderne er at appellere til konkurrencelysten. Den kan ægge, anspore og stimulere undersåtterne, og den blinde masse knokler endnu vildere løs. Kynisme, materialisme og magt går i et: »Drevs du inom Grottes stätta, / vråks du ut som lik. / Grymhet är det ej i detta, / blott aritmetik« (s. 225). Det falske alter smykker sig med guldstøv fra maskinerne og får dermed en forførende æstetisk overflade; Fenja og Menjas afkom ofres i fabrikkulturen og horroren sminkes i et karneval: »Då, hur ståtlig Grotte dansar, / prydd med fanor, bjäfs och kransar! / Ser du offrens glada min?« (s. 231).

Epilogens finale markerer formelt en tilbagevenden til det lyriske register, som nærmest fremstår som indsmigrende og kælent, og hvor de andre lyriske dele overvejende var trokæiske svinges der nu over i jambiske vers. Rydberg parodierer en højtidssprædiken, besynger darwinismen og utilitarismen. En overgang tangeres det hedonistiske: »Moralens grund är lusten rätt och slätt« (s. 246). Egoismen er kommet for at blive i pengepræstens verden. Når begær og grådighed kommer til sin ret, kan Fenja og Menja ikke omvende menneskene.

Rydbergs tekst er et langt digt. Stilen er patosmærket, refleksionsniveaet højt og modsætningerne mellem det gode og det onde udtalte, transparente. Dystopien er total, ingen og intet går fri når industrialismens svinghjul inkarnerer grottesangens kværn: »Det är icke endast kroppsarbetarnes liv hon kräver. Hon glupar lika girigt över alla. Arbetsköpare och arbetssäljare drivas om varandra in i hennes svånghjul och stupa där och ihjäl trampas« (s. 238). Hvordan kan det gå så vidt? Fordi den praktiske materialisme, egoisme og darwinistiske forestillinger om den stærkes ret og den svages undergang går hånd i hånd og fordi barmhjertighed og kærlighed mennesker imellem bliver tilsidesat. I det regnskab repræsenterer socialismen og arbejderklassesolidariteten ikke et alternativ: »Men vad jag vet är, att den ateistiska väg, som nutidens socialistledare valt till sitt Utopia, leder icke dit, utan till kung Frodes Grottevarn« (s. 243). Ikke desto mindre havde Viktor Rydbergs indignation en betydelig gennemslagskraft i arbejderklassen. En af den svenske arbejderbevægelses skabere, Ernst Wigforss, erklærede, at det var Rydberg og ikke Marx der havde gjort ham til socialist.

Viktor Rydbergs digt lader kong Frode være den determinerende part, mens de to trælkvinders revolutionære chancer er beskedne. Johannes V. Jensen derimod har helt fjernet kong Frode. Det sker i og med at de to livsprincipper der tilsammen udgør naturens evigt herskende regelsæt, en art transhistorisk orden af første grad, iscenesættes som såvel virkende på individuelt mikroplan som på makroplan. På den ene side kommer de to kvinders møllesang »indefra i din Hjerne som søndermalende Stenlyd« og »vi forstener dit Hoved«, på den anden side er Fenja og Menjas virke kosmisk: »Vi maler hostende Isbjærge med knust Fjæld ned fra Norden og ud over alle rige Sletter, vi knuser Byerne under Bræen, vi grutter al Frugtbarhed« (Johannes V. Jensen: *Samlede digte*, s. 18). Selv om de står for henholdsvis det livgivende og det destruktive, sommer og vinter, frodighed og tørke, vækst og afblomstring, liv og død, synger de sammen, danner en unison tone – ikke af fryd, men af fald. Naturens cyklus dikterer undergang, at intet er blivende, og dog er det den modstand som mennesket møder i naturen, som kan kalde det bedste og entreprenante frem i arten. Det fremgår af andre af Johannes V. Jensens tekster. »Grottesangen« er helligt en tvetydig besyngelse af den natur, som på godt og ondt udgør det grundlag som mennesket virker på.

Johannes V. Jensens variant af den gamle Grottesang viser at den biologiske materialist tænker i abstrakte kategorier og ikke i klasse modsætninger. Den idealistiske Viktor Rydberg derimod ser skærende spændinger i samtidens samfund som gør det nødvendigt at genbruge og transformere en fortidig tekst for at pointere den herskende magts fatale ubalance. Danskeren kan ikke stille noget op med magtsymbolet, kong Frode, mens svenskeren i vid udstrækning lader kongens begær være roden til miseren. Den oprindelige Grottesang har en helt anden orientering. Takket være historiske forskelle.

Litteratur

- Jensen, Johannes V: *Kongens fald*. København 1971.
 Jensen, Johannes V.: *Kvinden i sagatiden*. København 1942.
 Jensen, Johannes V.: *Samlede digte*. København 2006.
 Rydberg, Viktor: *Dikter*. Stockholm 1926.

Erik Svendsen